

טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת וְתַהֲמַת יִצְאִים
 בַּבִּקְעָה וּבַהַר: ה אֶרֶץ חֹטָה וְשַׁעֲרָה וּגְפִן
 וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: ט אֶרֶץ
 אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־
 תַחֲסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִיָּה בְרוֹזַל
 וּמַהֲרִיָּה תַחֲצַב נַחֲשֵׁת: י וְאֹכְלֹת וְשִׁבְעַת
 וּבִרְכַת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
 אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: שני יא הַשֶּׁמֶר לָךְ פֶּן־תִּשְׁכַּח
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו
 וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה הַיּוֹם:
 יב פֶּן־תֹּאכַל וְשִׁבְעַת וּבַתִּים טָבִים תִּבְנֶה
 וְיִשְׁבַּת: יג וּבִקְרָךְ וְצֹאנֶךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב
 יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לָּךְ יִרְבֶּה: יד וְרַם לְבַבְךָ
 וְשַׁכַּחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו הַמּוֹלִיכֶךָ בַּמַּדְבָּר |
 הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֲשׁ | שָׂרָף וְעַקְרָב וְצַמָּאוֹן
 אֲשֶׁר אִין־מַיִם הַמוֹצִיא לָּךְ מַיִם מִצּוֹר
 הַחֲלָמִישׁ: טז הַמֵּאֲכִלֶךָ מִן־בַּמַּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
 יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לָמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ
 לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרֵיתֶךָ: יז וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כַּחַי
 וְעַצֵּם יָדַי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה: יח וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
 הוּא הֵנִתָּן לָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חַיִל לָמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה: יט וְהָיָה אִם־שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

מבוועי עינן ותהומין נפקין
 בבקען ובטורין: ה ארע חטין
 וסערין וגפנין ותאנין ורמונין
 ארעא דזיתקא עבדין משחא
 והיא עבדא דבש: ט ארעא די לא
 במסכנו תיכל בה לחמא לא
 תחסר כל מדעם בה ארעא די
 אבנהא ברזלא ומטורהא תפסל
 נחשא: י ותיכל ותשבע ותברך
 ית יי אלהך על ארעא טבתא
 דיהב לך: יא אסתמר לך דלמא
 תתנשי ית דחלתא דיי אלהך
 בדיל דלא למטר פקודוהי
 ודינוהי וקיומוהי די אנא מפקד
 לך יומא דין: יב דלמא תיכל
 ותשבע ובתיך שפירין תבני
 ותמב: יג ותורך וענך יסגון
 וכספא ודקבא יסגי לך וכל די
 לך יסגי: יד ויריס לך ותתנשי
 ית דחלתא דיי אלהך די אפקך
 מארעא דמצרים מבית עבדוּתא:
 טו ודברך במדברא רבא ודחילא
 אתר דחיון קלן ועקרבין ובית
 צחונא אתר דלית מיא דאפק לך
 מיא מטנרא תקיפא: טז דאוכלך
 מנא במדברא דלא ידעו אבהתך
 בדיל לעניותך ובדיל לנסיותך
 לאוטבא לך בסופך: יז ותימר
 בלבך חילי ותקוף ידי קנו לי ית
 נכסיא האלין: יח ותדבר ית יי
 אלהך ארי הוא יהב לך עצה
 למקני נכסין בדיל לקימא ית
 קימה די קים לאבהתך כיומא
 קדין: יט ויהי אם אתנשאה
 תתנשי ית דחלתא דיי אלהך

כִּי הוּא הֵנִתָּן לָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חַיִל לָמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה: פ יט וְהָיָה אִם־שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

שלישה שאכלו פרק שביעי ברכות

וכשם מסתיל בנחמה - כלומר אינו לריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שנה אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמו: **בכרסם שסקנו חכמים** . בהטוב והמטיב: **איכא בינייהו דיעבד** . לרבנן בתראי מהדרינן ליה: תורה אור בדעתא קמא גרסינן אשר נתן לך זו

הטוב והמטיב ולא גרסינן **שנת**. תקנה אלא בדרכי (ב) **כשפוא שנת**. מזה לברך ולהודות על שבעו: **כשפוא רעב** . והוא בא להפיק את רעבו ע"י זרייתו של הקב"ה לא כל שכן שזה לריך לברך להקב"ה יואר: **אינו לריך** . לק"ו זה (ד) ולא גרסינן בדרכי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב: **אלא וברך אתה לחמך** . ברך על לחמך: **כי סוף יברך סוכה ואחריו כן יאכלו סקרואים** . למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במתנותיו וטוב לאכול את הזבח ויכון טעם והבשר האכל (דברים יב): **וכל כך למען** יהיו מאריכות בדבריהן:

שאינ מלכות נוגעת בהכרסם . לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאל היה נטול את השקרה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה: **בין מדע עובד** . התורה מזה טובה היא: **ומלכות בית דוד צבונה ירושלים** . שעל ידו נקדשה ירושלים: **לריך שיוכור כס כרים** . בכרסת הארץ שע"י ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולורעך אחריו את הארץ מגריך: **לריך שיוכור כס פורס** . שאף צבות התורה והמלות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורביחם וזאתם וירשם את הארץ (דברים ח): **לריך שיקדים כרים לפורס** . כגון על בריקך שחתמתם בצברטו ועל תורקך שלמדתם ועל חיים שחוננתם: **תורה נפסה** (ה) **כשנש כריסום** . בשלשה מקומות נתנה התורה לישראל כסוי כהאל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (דף לו.) ארור כללל וארור כפרט וכו' וכן כהאל מועד והמטיב (דברים כח) אלה דברי הכרית אשר לזה ה' את משה לכתוב את בני ישראל בלחך מואב מלמד הכרית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (סס כט) ושמרם את דברי הכרית וגו': מילה

קטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחויב דרבנן דלכיו חיוב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב וקשה לפירושו מכל מקום כיון שאינו מן התורה אינו מוילא אחרים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את לביו ובה"ג פירש דלחד

שאלו כוית אינו יכול להוילא אחרים שאלו כויד שביעה דלא אחי דרבנן ופוטרי דאורייתא אבל כשלא אכלו גם האחרים רק כוית פוטר אותם ולא היה דאם סמכין אשודל דינאי וחבריו והם אכלו כויד שביעה ואפילו הכי קא חזקן דקא פטר להו שמעון בן שטח אלא נראה לחלק דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפילו אכל כויד שביעה הלכך אינו מחויב בדבר קרינן ביה ולכן לא מפיק ליה אי אכל שיעורא דאורייתא אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כויד שביעה מחויב בדבר קרינן ביה אפילו לא אכל כלל כדלמרי' בראש השנה (פ"ג ד' כט.) כל הכרסות אף על פי שילא מוילא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו טעמא דכל ישראל ערביין זה כוזה והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שילא מוילא כדפרשיה וכוית דגן אינו לריך אלא שיוכל לומר שאכלו משלו:

מתחיל בנחמה - פ' הקונטרס ללא דוק מתחיל בנחמה ומסיים אלא כלומר דלוי לריך להזכיר לא שבת לא בפתיחה ולא בנחמה אלא בחלמה אבל מתחיל ומסיים בנחמה ירושלים כמו בחול שאומר רחם ורחם צבונה ירושלים ויש שמתחילין בנחמה ומחמיס בנחמה לוי עירך וצבנין ירושלים ונתנים טעם לדבריהם דרחם היו לשון חמה ואין אומרים חמונים בשבת אבל נחם אינו לשון חמונים אלא כמו והנחם על הרעה לעמך (שמות לב) ולא עירא דהכל משמע לשון חמונים ואין להקפיד אפילו אי היו לשון בקשה כדלמרי בירושלמי דשבת בפרק אלו קשרים מהו לומר רועטו וזנוט פרנסתו בשבת א"ל טופס ברכות כך הוא ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של מול: **ברית** ותורה - אין לריך להזכיר ברית ותורה ומיים ומזון דדי להזכיר על בריקך שחתמתם בצברטו ועל תורקך שלמדתם וכו' דהיינו ברית ותורה והגמרא לסימנא בעלמא נקטיה:

גב א ב מ"י פ"ב מה"י
ברכות הלכה א סמך
עין זו טור א"ח ס"י
ק"ו וק"ה:
גב נ מ"י ס"ב הלכה ה
הכנה שם פ"א ש"ס
א"ח ס"י קמ"ט פ"ד ד"ט:
גה דה מ"י ס"ב ג'
סמך שם טור א"ח
ס"י ק"ו:

רב נסים גאון

דאמר רב מתנה אותו
היום שניתנו
הרוגי ביתר לקבורה
חוקו הטוב והמטיב .
בפרק סמכת תענית
(דף לו.) שניתן אבר רבן
ששעון כן נפילא לא
הוי ימים טובים לישראל
חמישה עשר באב
ואמר' בנ"י רב מתנה
אמר יום שניתנו הרוגי
ביתר בו לקבורה
הדיעטו רב מתנה כי
הויב נדרט בה הויא
תנולל הרבר מפרש
במסכת גיטין כתיב
הדיקין (דף לו.) ובנ"י
דפרק תענית דבני
ספרבא:
שזו ניהנה בני ברייתא.
הכך מפרש בספרי
(פרשת ראה) כנגד ג'
בריתות שבת וקב"ה
שם ישראל אחר בתיב
ואחד בערבות מואב
ואחד ברה נחם ובה
עיבל ובס"פ סמכת ב'
ואלו

[יסקן להיות זו ברית
היוטין את ה' אלהיו ו
ברית הון וכן כתיבין
ט"ס לעיל מו. ד"ס עד
הי"ן]

הגהות הב"ח

(א) נ"י נכסת הארץ
שבעה שנים:
(ב) ש"י אלהיו אשר
דייק: (ג) רש"י ד"ס
בדעתא קמא כו' אלא
כריתו ולא גרסינן
כריתו אשר נתן לך זה
טעם ומתעב הסיד:
(ד) ר"ה אינו לריך לק"ו
זה הסיד ולא ח"י מ"י
אלא: (ה) ר"ה עירב
מתכונ' כסוי רכחתי
מלני חסם לחד מנה
טוילא הכ גרוס וכו'
טיבל ומכניס אבל טעור
ולא חזק תחא הכ סו"י והאל
טעור חזק הוא דכללות
נאמרו כסוי ומכניס
כהאל טעור וע"פ כ"פ אלו
נאמרים דף לו:

[שבת ל. מ"ק כח. יומא
נה: טעמיה ה:]

דברים ח

הגהות הגרי"א

[א] נ"י ונכסת זו נכסת
כאן את ה' אלהיו
זו כרית הון כ"ל [ג] שש
כסוא רע לא כ"ס דבני
י' ישמעאל י' שקיבל
אמר. כ"ל (ו' בירוש'):
[ג] שם ונכסת. ל"כ אלא
ה' אלהיו:

גליהן הש"ס נ"י יאשע מקו . עיין מש"י מ"ב (פני קמ"ב) :

טעמיה לא. כ"פ
קמ"א:

מכילתא פ' כא
[שם סמכת פ"ו
פ"ג לעיל כ"א.]

[לפני לו.]

שמות כג
שמואל א ט

שמות כד
לקמן דה.
[לפני כ. וס"ג]

ספ"ד

ואמרי' דשרי דטופס ברכות כן הוא, והנכון כמו שפי' רש"י ז"ל דברכת בונה ירושלים עצמה קרויה נחמה, והכי קאמר מתחיל ומסיים בה כדרכו ובלבד שיוכיר בה קדושת היום באמצע, ולומר שאינו צריך להזכיר של שבת בפני עצמה כתפלה, ותדע לך מדאמרינן ר"א אומר הרוצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה, וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמה, אלמא ברכת בנין ירושלים קרויה נחמה, וכן עיקר.

הא דאפליגו תנאי הכא בברכה ראשונה דפת מהיכא וכלהו ס"ל דהויא דאורייתא ולא קיי"ל כחד מינייהו, אלא ברכה שלפניה דרבנן וכסתמא דמתניתין דקתני בפ' מי שמתו [כ' ב'] גבי בעל קרי על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, כל' משום דלאחריו דאורייתא ולפניו לאו דאורייתא, וה"ה לברכת התורה שלאחריה כדאיתא התם בפרק מי שמתו [כ"א א'] דאמרי' התם אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן המזון וברכת המזון לפניו מן התורה כו', ודחינן איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי העולם, ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

דף מ"ט ע"א. והא דאמרי' הני תנאי הכא דהטוב והמטיב דאורייתא, פי' רש"י ז"ל דאע"ג דהויא דאורייתא פותח בה בברוך ואע"פ שסמוכה לחברתה, שכולה הודאה אחת ודומה לברכת המצות, ואינו נכון דמאי שנא משאר הברכות שלפניה שאין פותחות בברוך מחמת סמיכותן, אלא נראה ודאי דלמ"ד דאורייתא אינה פותחת בברוך, וכדמיייתין רביה מינה לעיל בריש פרקין דאמרינן תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך, וכדאמרינן נמי לקמן בסמוך מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא, וא"ת אם כן מאי קאמר לעיל תדע דלאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך דהא אמרת דלמ"ד דאורייתא לא פתחין בה בברוך, נראה לי דהכי קאמר תדע דס"ל דלאו דאורייתא דהא פתחין בה אנו בברוך, ועוד רביה דלמ"ד דאורייתא אינו פותח אבל חותם מדתניא בתוספתא דפרק קמא דמכלתין רבי יוסי הגלילי מאריך בה וחותרם בה, ומשמע שהיה סובר שהיא דאורייתא ולפיכך היה מאריך בה וחותרם בה ואינו פותח כשאר הברכות שחותם בהם ואינו פותח.

גירסת הרב אלפסי ז"ל אמר ליה תוץ מו, ומאי שנא הנך כל חדא וחדא באפי נפשא כתיבא אבל הכא הדא בהדא תליא, ויש מי שגורס תוץ מו איכא דאמרי' התם נמי חדא היא כלומר שהקב"ה מקדש את ישראל ואת הזמנים, ואע"פ שמזכיר קדושת השבת וישראל וקדושת הזמנים מ"מ אין זה כשתים שהכל קדושה א', אבל בנין ירושלים וישועת ישראל שני דברים מוחלקין הן.

ר"ב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה, ברית לפי שאינה בנשים תורה לפי שאינה לא בנשים ולא בעבדים, כלומר וכדי שלא יתקנו שתי מטבעות אינו מזכיר אפי' באנשים, והקשה הראב"ד ז"ל אם כן אפילו הארץ לא יזכיר לפי שאינה בעבדים, ואם יאמר שהנחלת את ישראל אנו נוחלים הארץ והעבדים מודים עליה, ומסתברא שווא אינה קושיא דברית ותורה אינה דבר תורה והולך לא טבעו חכמים מטבע אחד לאנשים ומטבע אחד לנשים ומטבע אחד לעבדים, אבל ברכת הארץ שהיא דאורייתא לא חלקה תורה, וטעמא נמי איכא דכלהו נהנין בנחלת הארץ ושבעין מטובה ומפירותיה, והילכך אומר שהנחלת את ישראל והוא מודה בה מפני שהכל נהנין בה.

מאי קמ"ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא נימא בהדיא הטוב והמטיב לאו דאורייתא. כלומר לפי שאין דרכן של אמוראים לסתום אלא לפתוח ולפרש, אבל בביריתא דלעיל דפליגי יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות, מאן דאמר צריכה סבר לאו דאורייתא ומאן דאמר אינה צריכה סבר דאורייתא, ולא אקשינן נימא בהדיא דאורייתא או לאו דאורייתא משום דמתניתין וברייתא אורחיהו למסתם.

ואידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. פי' ובדידיה לא אפשר לאדורי' מלכות שמים משום דהויא סמוכה לחברתה, וכל שסמוכה אינה פותחת ואינו מזכיר בה מלכות, ומכאן שאין אומרים ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד, וכן נמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רענו טעות הוה בידו דאבינו מלכנו חשיב נמי מלכות, שהרי חד מהני דמזכירינן בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות, ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אומרים מי

אחרים יד"ח בברכת המזון ובלבד שיהא המברך מן המחוייבין בברכה כישראל גדול, ומשום דקיי"ל [ר"ה כ"ט א'] דכל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן ואפילו יצא מוציא, ואע"ג דאמרינן בירושלמי דמכלתין בפרק מי שמתו תני כל מצוה שאינו פטור מוציא אחרים ידי חובתן תוץ מברכת המזון, והא תניא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים יד"ח הא אם היה חייב מוציא, אמר רבי לא שניא היא ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל הוא יברך, יש לומר דההיא מדרבנן היא הא מדאורייתא אפי' בברכת המזון אע"פ שיצא מוציא, והילכך בזמן שהוא מחויב בברכה כלל באיזה ברכה שהיא אוקמה אדינא דאורייתא ומוציא אפי' מי שאכל שעורא דאורייתא, אבל כשלא אכל כלל ואינו מחויב עכשיו בברכה כלל אינו מוציא מדרבנן, ומאן דמותיב מההיא דעלה והיטב קסבר דאפי' מחויב בברכת בורא נפשות, ור"ש בן שטח לא שמעינן ליה כולי האי ודילמא ס"ל הכין במי שהוא מחויב בברכה דאורייתא כשותה יין שהוא מחויב בברכת מעין שלש, ואנו למסקנא לא ס"ל כוותיהו אלא עד שיאכל כזית דגן דהוי מחויב בברכת המזון ממש דאורייתא, וא"נ סבירא לן דכזית מדרבנן מ"מ חייב הוא בברכת המזון ממש ומי שאכל הוא יברך קרינן ביה להוציא אפי' המחויב מדאורייתא. והא דברך שמועין בן שטח נברך שאכלנו והוא לא אכל אלא ששתה כוס יין, תירצו בתוספתא משום דשתיה בכלל אכילה.

ומ"מ אחתי קשיא לי דודאי מדקאמר נברך משמע דאיהו נמי גפיק ידי חובתיה באותה ברכה, ואנו קיימא לן דג' אינו פטור מעין ג', וכדמוכח בהדיא בשמעתא דהביאו להם תאנים וענבים בתוך הסעודה וכדכתבינן התם בדוכתא, ולא עוד אלא היכי מצטרף עמהם וכ"ש מי שלא אכל אלא שטבל עמהם בציר דהא כיון שזה אינו יוצא בברכתן היאך הוא מצטרף והיאך יזמנו עליו והוא אינו בן זימון, אלא שבוו יש לומר דלהצטרף להזכיר את השם הוא דבעי ולא בעינן שיאכל, דהא אמרינן לעיל דארוץ מצטרף קטן מוטל בעריסה מצטרף, ואע"ג דלא קיי"ל כותיהו מ"מ שמעינן מינה דלצירוף הזכרת השם לזימון עשרה לא בעינן מחויב ממש בברכת המזון, אלא כל שהוא גדול וחייב בברכה כלל מצטרף, ואולי אף הוא אינו יוצא ידי ברכתו בברכה דידהו אלא לזימון בלחוד הוא דמצטרף וחזור ומברך כברכתו לעצמו דומיא דיוצא לשוק דקוראין לו ומזמנין עליו והולך לו וחזור ומברך לעצמו, אבל דשמעון בן שטח קשיא לי, ושמא שמעון בן שטח אף בוו לגרמי' הוא דעבד דס"ל [ל"ה ב'] דג' פטור מעין ג', וא"נ שאני יין דמיון זיין כדאי' בר"פ כיצד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכלתין [י"ב א'] גבי תמרי פתח וברין אדעתא דנחמא וסיים בדתמרי יצא דאפילו אמר הון את הכל יצא דתמרי נמי מיון זיין, וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבל תמרי לא, ומאן דמקשה מברייתא דטבל עמהם בציר לא דייקא וכיון דאדחי לא דייקין עליה כולי האי, וא"נ לזימון הוא דמצטרף ומוציא אף את האחרים ידי חובתן בברכת המזון והדר מברך בורא נפשות לעצמו.

ע"ב. הא דאמרי' משה תקן להם ברכת הון יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו', ק"ל והא קיי"ל בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נהנה, וי"ל דמטבעו הוא שטבעו להן דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה ואתו משה ויהושע דודו ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה, וכדאמרי' לעיל בפרק כיצד מברכין גמ' ועל כולם אם אמר שהכל יצא [מ' ב'] מנימין רעיא בתר דאכל אמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא ואקשינן מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול יצא, תנינא אלו נאמרים בכל לשון וכו' איצטריך סדי"א היכא אמרי' כי אמרה בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינן לה רבנן אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינן לה רבנן לא יצא קמ"ל, דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן, ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרינן כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ.

מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, פי' הרב אלפסי ז"ל בהלכות בתחיל נחמה ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים, ואינו מחזור דנחמה יצא את המטבע בשבת, ויש אומרים לפי שאין מבקשין צרכים בשבת ורחה הוי בקשת צרכים, ואינו נכון כלל, חדא דאף נחם דכותה, ועוד דטופס ברכות הוא וכדאמרו בירושלמי מהו לומר רענו וזננו בשבת

ואהא דלמרינ דלין מנכרין לאחריה אלא שמיס כתבו המוספות (ד"ה ויטוס) אע"ג דמדלוריימתא הם יס כח בד חכמים לעקור דבר מן המורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית עכ"ל. ולי אין צורך לזה דלין מנין נזכרת שאלת המזון מן המורה וכדמשמע מדברי הרמב"ם נספר המצות שלו שכתב והמלה י"ט שזנו לזכרו אתר האכלה ולא הזכיר מנין הנזכרות ולדעתו אע"ג דדרש להו עמרא (נרמח מח): מקראי אסמכתא בעלמא נינהו. ואיכא למידק למה אמרו שלא יזכרו אלא שמיס מפני צטול מלאכתו של בעל הבית יזכרו השמיס אמרונו והם עוסקים במלאכתם וי"ל דמכאן משמע דאסור לזכר בשעת עשיית מלאכה והכי אימא צירושלמי (נרמח פ"ג ה"ה) אמר רבי מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיזכר ג:] ובבר כחמתי נסימן קפ"ח (קסו: ד"ה וטוב) שהגהות מיימון (נרמח פ"א אות ט) כתבו גבי הא דלמרינ (נרמח מה): אבי עני ליה צקול רס כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדין לדעתמא דהכי שזכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

בעל הבית (ה) דתניא פועלים העושיין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע [א] [ב] ומתפללין כדרכן ואוכלין פתן (ג) ומברכין לפנייה ולאחריה שתי ברכות. כיצד ברכה ראשונה כתקנה. (א) ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ. והטוב והמטיב אין אומרים אותה כלל. במה דברים אמורים כשנוטלין שכר על מלאכתן לבד הסעודה. אבל אם אין נותנין להם שכר אלא הסעודה שאוכלין. או אפילו נותן להם שכר ובעל הבית מיסב עמהם מברכין כל ארבע ברכות כתיקנן:

שמע דעוסקין במלאכתן וקורין וכן כתב בית יוסף: כתב נהגת מיימוני האידנא אדעתא דהכי שזכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם ומציאו בית יוסף:

פרישה

[ו"ל] הא דלימא נמרא דאבי עני נקלא כי היכי דלישמעו פועלים וכו' נמא מיירי אי אכיל אבי עמיה הא מקיני כלן כשאוכל העל בית עמיה חייבים לזכר כל הארבע ברכות ואי לא אכיל בעל הבית עמיה הא אינן ממתינין אפילו עד גמר שלש ברכות אלא כוללין השלישית בשניה כמו שכתב רבינו זרין לומר דמיירי אי אירע כן שזכרו הפועלים כל השלש ברכות עמה נקלא אי נמי אף כשזכרו שתי ברכות וחמתו נזכרה הארץ מוקרי לה גמר שלש ברכות אלא שקשה כשלא זכרו אלא שלש ברכות בכלל השמי ברכות ממילא דעי שילכו בלא עניים אמן. וכתב עוד הב"י ואיכא למידק למה אמרו שלא יזכרו אלא שמיס מפני צטול מלאכתו של בעל הבית יזכרו השמיס אמרונו והם עוסקים במלאכתן וי"ל דמהכי משמע דאסור לזכר בשעת עשיית מלאכה והכי אימא צירושלמי וכבר כתבתי נסימן קפ"ח (אות ט) שהגהות מיימוני (פ"א אות ט) כתב גבי הא דלמרינ אבי עני ליה צקול רס כי היכי דלישמעו פועלים וכו' דהאי טעמא לא שייך לדין כי אדעתא דהכי שזכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

דרישה

דבריו הלא תלמוד ערוך הוא וכתבתי שרבינו פירש תירוק הגמרא איפכא שאדברא הנוטלים שכר לבד סעודתן צריכין להתפלל י"ח ונתתי טעם לדבריו עיין שם וכוה יש ליישב ג"כ דעת הרא"ש והרי"ף ומשום הכי קצרו ולא הוצרכו להביא סוגיית הגמרא וגם לשון הברייתא דמייתי רבינו שמיירי בפועל העושיין בשכרן לבד הסעודה מסיים זה לשונו אבל אין נותנין להן שכר וכו' עד מברכין כתיקונן עכ"ל והלשון משמע דאברכה המזון דסליק מיניה קאי וכמו שכתבו הרא"ש ורבינו בהדיא וי"ל מברכין כל הארבע ברכות כתיקונן ומדלא תני נמי שמתפללין כל הי"ח שמע מינה דגם בנוטלין שכר לבד סעודתן דינן שמתפללין כל הי"ח ודלא כפירוש הרמב"ם צדדין לפרשו לפי שיטתו דמיירי בהבינו ומשום הכי מהפך הסברא וכמו שכתבתי לעיל בסימן ק"י ע"ש: עוד היה נראה לע"ד דאף אם תאמר שגם הם פירשו מה שחירץ הגמרא כאן בעושיין בשכרן דרצה לומר שדינו שמתפלל הבינו וכדפירש הרמב"ם מכל מקום סבירא להו מאי דמסיק הגמרא וקאמר והתניא הפועלים שהיו עושיין מלאכה וכו' לאו כלשון ניהותא וסיועא קאמר לה כדפירש ש"י ז"ל דאי"כ קשה הא אדרבה תני בהאי ברייתא דאפילו בעושיין בשכרין מתפללין וכו' והלשון מתפללין משמע כל י"ח וכדדייקתי לעיל מדלא חילק בסיפא אלא בברכה

חדושי הגהות

[ב] לא גרסינן ומתפללין כדרכן דהא מפרש בסופא דכך נתימא דלייר כשנוטלין שכר על מלאכתן לזכר הסעודה ונתנאר לעיל סימן ק"י שכשנוטלין שכר על מלאכתן אינן מתפללים אלא מעין י"ח (מהר"ם):

הגהות והערות

[ג] לפנינו בירושלמי הגירסא "כשעה שיכרך":

הלכות ברכת המזון סימן קצ קצא

היכן יגיע כוס של בהמ"ז כל אחד (ו) מהמסופקים אם יגיע לו (יט) צריך לברך בורא פרי הגפן. (וע"ל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה):

קצא אם הפועלים מחויבים לברך. ובו ג' סעיפים:

א *פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצירין (א) בבהמ"ז כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית כיצד ברכה ראשונה כתקנה ושניה פותח בברכת הארץ (א) וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב (ב) כלל בד"א (ג) כשנוטלים שכר על מלאכתו מלבד הסעודה אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל ד' ברכות כתקן וכן אם בעה"ב (ד) מיסב עמהם אע"פ שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות: ב *והאירנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם: ג (ה) * יאסור לעשות (ז) מלאכה * בעודו מברך. (וכן הוא (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג):

שערי תשובה

ע"פ דרך שיהיה צדו להביא עליו חייב ופאשר אי בני מחשיל על דברו ליכא למימר צדור שמשון שאין לו התרה ע"ש ומשמע דאם אינו נזיר שמשון מספקא ליה אם מקרי יכול להביא ליה חייבו על ידי דלחשיל ענה וע"ש שגרה דלרווחא דמלחא הוסיף בהם טעמיה ואין לך (א) בנה"מ. גם א"ל להמתין על אחרים עד שיזמנו סמ"ע סי' של"ז ומ"א לא כ"כ ועי' בשכנה"ג: (ב) מלאכה. אפילו תשמיש קל אסור. וה"ה בכל המצות לא יעשה אותם האדם ויעסק בדבר אחר כי זה מורה על עשייתו של המצוה בלא כוונה אלא דרך עראי

משנה ברורה

מטטרפין למלא לגומיו ועיין לקמן בסיומן רע"א ס"ק ק"ט במ"ז: ד (יט) צריך לברך. דמסתמא אינו מכיין ללאח צברכת המצרך מאחר שאינו יודע אם יגיע לו וכתב המ"א דאם המסובין נחטבו נהדיא אם יגיע להם הכוס שיאלו צברכתו יולאין בזה אם גם המצרך נחטבו להוליא צברכתו כל אחד מהמסובין וכן הסכימו (יג) הרצה אחרונים. ואך זהרו כולם מי שרואה לטעום מן הכוס על סמך ברכה המצרך שלא ישימו עד שיטעמו מן הכוס כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להטעמיה:

א (א) וכולל בה בונה ירושלים. דאך דרשינן צמרמא מקרא שיברך לה' בנה"מ" על המזון ועל הארץ ועל ירושלים (א) אין ר"ל שכן התורה צריך לחתום על כל אחד ואחד צברכה בפ"ע אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן צברכה אחת אך דרגנן תקנו לחתום צברכה על כל אחד ובפועלים משום טעול מלאכה תקנו שרק הן יברך בפ"ע אבל ברכת הארץ ובנין ירושלים כיון שדומות זו לזו יכללם צברכה אחת [מ"א צבאור דברי רש"י וכ"כ עוד הרצה אחרונים לדניא]: (ב) כלל. שזו אינה כ"א מדרבנן צעלמא ועקרובה אלא פועלים בין שמתברכין צעלמן בין שזומעין מפי אחר המזמן ומברך בהמ"ז כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתן כשזומעם צברכה ירושלים ולענין ברכת היזמון אם מחויבין פועלים בכך או לא (ב) יש דעות בין האחרונים ולפי מה שכתב בס"ז לא נ"מ מידי לדידן

מקודם נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רואים לענות אותו דכנגון זה בודאי צברכה"ז מקפיד ועיין לקמן בסיומן ר' במ"א סק"ז: (ג) כשנוטלין שכר. וע"כ לריכין למחר המלאכה [רש"י]: (ד) מיסב עמהם וכו'. דמסתמא מוחל להם: ג (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. מפני שגראה (ג) כמצרך דרך עראי ומקרה (ד) ואפילו תשמיש קל אסור לעשות וא"ל של עסקו צברך שרין לשום לבו אליו וכתב הט"ו שיש לזהר שלא לעיין אפילו בד"ת בשעה שמתברך בהמ"ז כי זה מורה על היות הבהמ"ז אצלו רק על ד' המקרה וההזמון ולאו דוקא בהמ"ז ה"ה כשעוסק במפלה או באינו ברכה אחרת חיה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי קרי דהיינו שלא יהיו המצות אצלנו על ד' המקרה וההזמנות צעלמא: (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג

שער הציון

(יב) המאמר מרדכי בסיומן קע"ט והנהר שלום והח"מ והיד הארץ והגר"ו בסיומן זה והתנן נטרים בסיומן קע"ד ללא כט"ו בסיומן קע"ט: (ב) אפילו אם נאמר דמנין הג' ברכות הם מדאורייתא מ"מ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשז ולא תעשה כן הוא לדעת המוספות אבל הרבה ראשונים אין סוברים כן דיהא לעסק גופא בפסיקה ומחמיה דאורייתא: (ב) עיין במדמ מהה שכתב מדברי רש"י דף מ"ו ע"א בתירואל דר"ג שם מוכח דכשה"ג מומנין אפילו בפ"ע אלא לפירוש המוספות שם ש"ס הר"ר"ף לא מוכח מידי: (ג) אחרונים: (ד) מ"א:

6

קצו א *היו המסובין ג' (א) ואומרים ברוך שאב (ב) [א] חיינו (ג) [ב] בא" יותר טוב לומר (ד) ג שאומר נברך אלהינו ו'ובין שיהיו עשרה א שאומר נברך (ו) על ד' מטובו או במקום חיי

ומקרה כמאמר ר"ל ואם דהיינו עשיית המצוה מ"ז איסור זה שלא ל' (א) נברך. כתוב בזהר ש' צעי הזמנה ומזה נוהג והן עוין יהי שם ה' מצו להרצ מהור"ר נפתלי צהב כמקוה. ואח"כ יאמר נה ארץ חמדה טובה ורחבה על הארץ ועל המזון. רמ"ו ירושלים ועל מלכות בית ותנחמנו בצפלים בא"י ו האל א"מ המלך הטוב ו ייטיב לנו הוא גמלו ה' וברחמים ריכנו לימות ה' של"ה ע"י מ"א: (ג) בא' שמזכיר השם אומר ב"ה המנהג. אבל ביחוד פשיט

קפ"ג. אלא דשם מיי"ר שמקודם (א) חייבין בזימון. ז רבים דהיינו שאחד י' דכתיב גדלו לה' אחי וגרו א"י ממאי דכתיב כי שם יומר עד עשרה כמו שיה' לומר צפיו קודם צהמ"ז דבר שנקדושה לריך הזמן יהי שם ה' מצורך מפ האחרונים (ב) והמנהג: כפט לומר ב"ה וב"ש ולא שנים המזמנים עמו רק נברך ובדיעבד אם א' המזון שאכלנו. דמשמע משלו. דמשמע דרבים בתגמוליו של מקום דמשו

(ב) מ"א: (ג) א"ר ושע"ו צעלמא שחר ואומר ג"כ צ' וע"ג דלפעמים נמצא גם אמנם בעירסת הירו

תקסם לבוש הלכות ברכת הפירות סימן רח התכלת

יא ובחתימה דייין לא יאמר ברוך אתה ה' על הגפן ועל (ו) פרי הגפן, והא על כל פנים צריך להזכיר הארץ ין, לכך יאמר ברוך אתה ה' על הארץ ועל פרי הגפן, [ח] ואם אמר על הארץ ועל הפירות י' יצא גפן נמי בכלל פירות הוא:

יב וצריך להזכיר בה מעין המאורע, כגון בשבת כ' קודם כי אתה טוב ומטיב לכל יאמר: והעלינו לתוכה ושמתנו בבנינה ורצה והחליצנו ביום השבת הזה כי אתה טוב ומטיב לכל וכו'. וביום טוב יאמר ושמתנו בה וזכרנו לטובה ביום הג' פלוני הזה כי טוב וכו'. ובראש חודש יאמר וזכרנו לטובה ביום

ראש חודש הזה כי אתה טוב וכו'. ובחנוכה ובפורים (ז) אין מזכירין בה מעין המאורע, דעל הניסים הודאה היא ובברכה זו אין להם מקום להזכירם, שהרי אין אומרים בה לשון הודאה כמו בברכת המזון שאומר נודה לך וכו'. ואפילו לפי מה שכתבתי (בס"ג) שיש לומר בסוף אחר כי אתה טוב ומטיב לכל ונודה לך וכו', [ט] כ"א שם אין שייך להזכיר כלום שהרי הוא אחר סיום הטוב והמטיב, ואין אומרים אותו שם אלא כדי שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה: [א] * הג"ה ועיין לעיל סימן קפ"ח סעיף ו':

הגהות מוהר"א אור"ח

[י] רכמו שבחתימת ברכת מיני דגן ופירות שבעת המינים מזכיר הארץ, הוא הרין בין, שאין בניהם שניו אלא שבין כשמוכר הפרי צריך להזכיר בשם פרטו האילן שבו גדלו הענבים, וכשאר מינים די שיאמר פירות, אבל הארץ לעולם עומדת ובכולן יש לו להזכיר בחתימה על הארץ. [יא] וכתב עליו בספר לחם חמדות ח"ל, והוא טעם דחוק כל שכן למה שנתבאר בדברי עצמו בסוף סי' קפ"ו בשבח על הניסים שאומר בהרחמן שאחר הטוב והמטיב, והוא הרין כיון שאי אפשר בענין אחר לא גרע משבח, ומפי עדיף לאומרו שם משלא לאומרו כלל. לכן נ"ל דטעמא דכיון דלא פירש בירושלמי בהדיא לא אמרין שחייבו להזכיר אלא מה שהוא כתוב בתורה, דראש חודש מידא כתיב וכיום שמחתם וכו', אבל תוכה ופורים שאינם אלא תקנת נביאים וחכמים לית לן למימר שהצריכו להזכיר כיון שלא פירשו כן בירושלמי להדיא, ע"ש ברכות פ"ו סי' קל"ה.

אליה זוטא

(ו) הב"ח פוסק להיפך דיאמר לתחלה על הארץ ועל הפירות, ומן החימה על שירי כנסת הגדולה שכתב בשם הב"ח דפסק כלבוש, ועל כן הטיח על חכם אחר שהיה מברך על הארץ ועל הפירות עכ"ל. מ"מ אנו נוהגין כלבוש וכן הנוסח בשל"ה:

(ז) ב"ח חמדות דף נ"ה כתב הטעם משום דבחנוכה ופורים אינו אלא תקנת נביאים:

מ"ב בוש יו"ט

[ח] ואם אמר על הארץ וכו'. ר"ט [ח] לא פירש כן אלא דמיון דפלוגמא דרבותא הוא ליהוה שיריה יעשה אף לכתמלה אצל הוא כחז על לשון ראשון שכן עמא דבר, ומ"מ הבי"ש ע"ש עלו לא הכריע: [ט] שם אין שייך וכו'. וכל זה דחוק, ועוד למה יגרע משכח דסוף סימן קפ"ו, גם לשון הגהת מיימוני ח"ל להזכיר וכו' ולדידה אינו שייך להזכיר, לכן נ"ל דטעמא כיון שצירושלמי [פ"ו הי"ג] לא פירשו שמוכר אותו אלא סתמו ואמרו מזכיר יוס

אליה רבא

על הארץ ועל הפירות ע"ש. וזה מן החימה דהב"ח פסק להדיא היפך מלבוש וזמנו שהבאחיו. ומינה לדינא כבר נרמתי דנקטינן כלטש וכמדומה שכן נוהגין, וכן מלאמי באטרה"ס דף קל"ה [עמוד שט] שכן נוהגין העולם:

(סעיף י"ב) כ' קודם כי אתה טוב וכו'. מימי תמהתי למה אין מזכירין קודם וזנה ירושלים כמו בצרכת המזון דהא צרכה זו מעין צרכת המזון הוא, ודומק לישב והרמב"ם סוף פ"ג מהלכות צרכות כתב זה לשונו, אומר מעין קדושת היום כדרך שמוכר צרכת המזון עכ"ל, משמע כדברי, וכן מלאמי בספר זדה לדרך דף נ"ח [מאמר ראשון כלל ג פסק ד] זה לשונו, קודם וזנה ירושלים עירך, כי אהה טוב ומטיב לכל עכ"ל, ואף שכתב אה"כ ביום טוב ור"ח זכרנו לטובה ביום פלוני זה כי אהה טוב וכו', י"ל דקמ"ל דאם שכת ולא הזכיר קודם וזנה ירושלים דהרשות להזכיר קודם כי אהה טוב וכו', כמו דק"ל בסיון קפ"ח [סעיף ו] בצרכת המזון דאם שכת אומרו קודם הטוב והמטיב לאפוקי אה"כ דלא. ואפשר נמי שזה כוונת הטור ופוסקים דמלתא פסיקתא נקטו קודם כי אהה טוב וכו', וצאלמם לכתמלה לריבין להזכיר קודם וזנה, ודומק ו"ל. כתב מג"א [פ"ק י"ח] ואם לא הזכיר י"א:

כ"א שם אין שייך וכו'. בלחם חמדות דף נ"ה [אום קלה] השיג על הלבוש דלמה יגרע משכח דסוף סימן קפ"ו [ח]. גם לשון הגהת מיימוני [פ"ג אום ל] שכתב אין לרין, לא משמע כדבריו, דלדבריו אינו מזכירו הוה ליה למימר, ופירש הלחם חמדות טעם אחר משום דחנוכה ופורים לא נזכרו בצורה ואינה אלא תקנת נביאים לכן אין

הגהות והערות

[ז] אפ"ם בדרכי משה הארוך כתב להדיא בשם הבי"ד קדאי על החתימה, וצ"ע: [ח] נראה כוונתו דהרמ"א שלא כתב כלום על דברי המחבר משמע דס"ל כהמחבר דיכול לומר איזה שירצה. ולפ"ו מש"כ לקמן אבל הוא כתב וכו' היינו הרמ"א בד"מ הארוך שהביא כן בשם הבי"ד, ואולי הוא ט"ס וצ"ל הבי"ד כתב. ועיין דברי חמדות אות כ"ג: [ח] דג"כ אומרה אחר הטוב והמטיב:

10

יג אם אכל משבעה מעשה קדירה מחו דברים שצדיקין אחריה ויאמר ברוך אתה ה' ו פרי הגפן ועל העץ וע וחותם ברוך אתה ה' ועל הפירות, מקדים שהם חשובים דיינינו וע על גב שהוא שלישי ושני לארץ בתרא, [י] הפירות אפילו יש בה חתימה בשתיים, דהכי והגפן והפירות יבולין ה אבל פירות משבעת ואנשים וכיוצא בהם, התפוחים ואנשים שג לבדך בורא נפשות רבו אכל תפוחים ושתה שלש ואומר על הגפן, רבות אינו פומר היין מקום בברכת (כעין) רבות, לפיכך צריך י הגפן יב], וכל שכן א או אכל פירות משבע ואחת ברכתו ואין או בשל חבירו. והוא הדי המינים, אף על גב ד פוטרת את הבשר וא סועדים הלב כמו הו וצריך יד כבר ידעת הענבין והאחרונה מעין ברכתה הראשונה ביו הגפן ועל פרי הגפן:

יא * ולא מפני שבעין ש הארץ ועל פרי הגפן, אבל בו החמשה מינים, והכי ו אם הגביה עם הליכות

מזכירין אותן ע"כ. וכן מרובעטנ"ג [דפוס פלאג] לשון אין לרין. ולקמן סי' נט [סעיף י] כב וחותם [ז] קח ולאגודה